

Overgang van school naar werk
Essentiële principes en aanbevelingen voor beleidsmakers.

Aan het eind van 1999 begon het European Agency een groot project om het overgangsproces van school naar werk, ook wel aangeduid met de Engelse term: "Transition", in Europa te onderzoeken. Aan dit project hebben betrokkenen uit dat werkveld meegewerkt, geselecteerd uit de 16 landen¹. Informatie uit de verschillende landen werd verzameld aangaande bestaand beleid, implementatie, problemen en resultaten van overgangprocessen. De actoren werkzaam in het veld werd gevraagd relevante informatie te verstrekken inzake onderwerpen als: de toegang tot onderwijsmogelijkheden na de leerplichtige leeftijd voor jonge mensen met beperkingen, het bestaan van overgangsprogramma's, de werk- en werkeloosheidssituatie van mensen met beperkingen, het bestaan van wetten en beleidsmaatregelen inzake transition of maatregelen die de kans op werk vergroten en gevoelig liggende en positieve elementen in de nationale situaties.

Om de informatie uit de verschillende landen completer te maken, is een bepaald aantal projecten/ praktijkvoorbeelden geselecteerd voor nadere analyse. De projecten omvatten initiatieven op middelbare scholen, in instellingen voor vaktrainingen of in soortgelijke omgevingen waar onderwijs gegeven wordt aan leerlingen met beperkingen. De projecten richtten zich niet op één specifieke groep, omdat het doel was een zo breed mogelijk beeld van de situatie in verschillende landen te schetsen, rekening houdend met de prioriteiten die gesteld zijn door de landen. Bovendien werd er geen onderscheid gemaakt naar type onderwijs – regulier of speciaal.

Gebruikmakend van al deze informatie hebben een aantal actoren werkzaam in het veld deelgenomen aan verschillende werkbezoeken en –besprekingen waarbij meerdere landen betrokken waren. Het doel hiervan was de overeenkomsten en verschillen in de manier van werken te identificeren als ook een eerste analyse te geven van overeenkomsten en tegenstellingen die uit ervaringen gebleken waren. Deze analyse maakt het mogelijk de essentiële aspecten te belichten waar rekening mee gehouden moet worden en die bekrachtigd en aangepast moeten worden in het werkveld van transition². De resultaten van dit project brengen kernproblemen, essentiële aspecten en belangrijke factoren in relatie tot de overgang van school naar werk aan het licht.

Kernproblemen waar leerlingen met beperkingen, hun families en de werkers in het veld op het gebied van de overgang van school naar baan mee te maken hebben.

Dit aspect werd benaderd door middel van een onderzoek naar bestaande documentatie op Europees en internationaal niveau. Problemen, ingebracht door de onderwijs- en werkgelegenheidssector, zijn redelijk overeenstemmend en hebben met elkaar te maken. De kernproblemen zijn als volgt te omschrijven:

¹ Oostenrijk, België, Denemarken, Finland, Frankrijk, Duitsland, Griekenland, IJsland, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Portugal, Spanje, Zweden en Groot-Brittannië.

² Voor specifieke informatie over de situaties in de verschillende landen en bepaalde interessegebieden kunnen details gevonden worden in de online Transition Database www.european-agency.org

Gegevens over dit werkveld zijn zeer beperkt, zodat elke vergelijking tussen landen moeilijk is. Ondanks het verschil in gebruikte termen door de landen -gehandicapte leerlingen of leerlingen met beperkingen- kan de gemiddelde grootte van de populatie van leerlingen met beperkingen gelijk gesteld worden aan 3 tot 20% van de jonge mensen onder de 20 jaar.

Slagingspercentage. In 1995, was het percentage jonge mensen tussen 20 en 29 jaar oud dat de middelbare school verliet zonder diploma, rond de 30%. Dit percentage ligt zelfs hoger voor leerlingen met beperkingen. Het is moeilijk het aantal leerlingen te schatten dat meteen na de leerplichtige leeftijd de school zal verlaten, maar er kan beweerd worden dat velen niet langer naar school zullen gaan na de leerplichtige leeftijd.

Toegang tot onderwijs en training. In theorie komen leerlingen met beperkingen voor dezelfde keuzes te staan op het gebied van onderwijs als elke andere leerling. Maar in de praktijk worden hoofdzakelijk programma's aangeboden gericht op sociale werkplaatsen en laag betaalde arbeid. De leerlingen zijn niet altijd geïnteresseerd in de aangeboden keuzes en zowel onderwijs als trainingsprogramma's sluiten niet altijd aan bij hun interesses en behoeften. Dit plaatst hen in een achtergestelde positie op de open arbeidsmarkt.

Beroepsvoorbereiding en -training is niet altijd gericht op de praktijk; ze vindt vaak niet plaats in de omgeving zelf en is meestal niet gericht op complexe beroepen. Mensen met beperkingen hebben niet de juiste kwalificaties die nodig zijn voor een baan; trainingsinitiatieven moeten meer afgestemd worden op de huidige eisen op de arbeidsmarkt.

Het werkloosheidscijfer van mensen met een beperking is twee tot drie keer zo hoog als dat van mensen zonder beperkingen. Gegevens van landen bevatten slechts de geregistreerde werkloze personen, maar een groot percentage van mensen met beperkingen is niet geregistreerd. Ze hebben niet eens kans om een eerste baan te krijgen. De werkloosheidsuitkering voor mensen met beperkingen staat op de derde plaats van de uitgaven voor sociale voorzieningen na ouderdomspensioen en gezondheidszorguitgaven.

Verwachtingen en houdingen. Alle documenten laten hetzelfde zien: leerkrachten, ouders, werkgevers als ook de omgeving in het algemeen onderschatten de mogelijkheden van mensen met beperkingen. Samenwerking is heel belangrijk om een realistisch beeld te ontwikkelen van de vaardigheden van een leerling in alle sectoren van het onderwijs, ook gedurende de overgang naar een baan.

Toegang tot de werkplek. Nog steeds zijn er problemen die te maken hebben met de fysieke toegankelijkheid van werkplekken. Ook de toegang tot persoonlijke en technische steun brengt problemen met zich mee. Voorlichting aan en ondersteuning van werkgevers is ook een essentieel onderwerp dat in vele documenten terugkomt.

Implementatie van bestaande wetgeving. Een wettelijk raamwerk in het kader van de overgang van school naar baan is in sommige landen afwezig of kan leiden tot een weinig flexibel systeem. Het vaststellen van het aantal mensen met beperkingen dat in dienst genomen moet worden als een ondersteunende maatregel, blijkt in de

uitvoering moeilijk toe te passen en te controleren. De meeste landen werken met een combinatie van maatregelen die in verschillende mate als effectief ervaren wordt.

Essentiële aspecten in het werkveld van transition rekening houdend met de bestaande problemen.

Dit onderwerp werd onderzocht door middel van het voeren van discussies en het analyseren van de documentatie aangeleverd door de verschillende actoren uit de 16 landen die bij het project betrokken waren. Zes essentiële aspecten kwamen naar voren met betrekking tot het concept transition:

- Transition is een proces dat gesteund moet worden door de aanwezigheid en de implementatie van wetgeving en beleidsmaatregelen.
- Transition moet participatie van leerlingen garanderen en hun persoonlijke keuzes respecteren. De leerling, zijn/haar familie en de leraren op het gebied van transition moeten samenwerken om een op de leerling afgestemd plan te formuleren.
- Transition moet de ontwikkeling van een individueel onderwijsplan omvatten dat gericht is op de vooruitgang van de leerling en op welke verandering dan ook die plaatsvindt in de schoolsituatie.
- Transition moet gebaseerd zijn op directe betrokkenheid en medewerking van alle betrokken partijen.
- Transition vereist nauwe samenwerking tussen scholen en de arbeidsmarkt om de leerlingen werkelijke werkomstandigheden te laten ervaren.
- Transition maakt deel uit van een lang en complex proces, waarbij jonge mensen voorbereid worden om deel te nemen aan een volwassen bestaan met al zijn economische aspecten.

Belangrijke factoren die het implementeren van een succesvol transition-proces op praktisch niveau óf vergemakkelijken óf juist verhinderen

Deze factoren zijn voortgekomen uit lokale praktijkvoorbeelden die geselecteerd zijn door verschillende actoren. Werkelijke overgangssituaties laten goed een range aan factoren zien die een meer gedetailleerde beschrijving vergemakkelijken van de zes aspecten die boven beschreven zijn. Deze factoren lijken een succesvol overgangsproces tegen te werken of juist te vergemakkelijken. De beschrijving van de factoren laat zien dat enkele factoren verwijzen naar feitelijke en eenvoudige situaties- de eenvoudige factoren. De meerderheid van de factoren correspondeert met complexe en in onderling verband staande situaties- de complexe factoren.

Aanbevelingen voor beleid

De analyse van de drie gebieden die hierboven genoemd zijn (kernproblemen-essentiële aspecten- belangrijke factoren), heeft geleid tot aanbevelingen voor de toekomst van transition. Ze zijn gericht tot beleidsmakers en hun doel is richtlijnen te geven voor de manier waarop de ontwikkeling en de implementatie van het transition-proces verbeterd kan worden.

Deze aanbevelingen op beleidsniveau moeten opgevat worden als richtlijnen voor implementatie door landen op nationaal, regionaal en lokaal niveau. De

aanbevelingen zijn gebaseerd op aspecten en factoren zoals die in het eindrapport³ staan en ze willen proberen praktische activiteiten te belichten die nodig zijn om transition van school naar baan voor jonge mensen met beperkingen te vergemakkelijken.

De aanwezigheid en de implementatie van beleids- en praktijkmaatregelen

Beleidsmakers moeten:

- gecoördineerd beleid tussen verschillende diensten ondersteunen en/of effectief verbeteren, waarbij het opstellen van nieuwe wetgeving, die in strijd is met of overlap vertoont met bestaande wetgeving vermeden moet worden.
- er voor instaan dat concrete maatregelen genomen worden voor de effectieve implementatie van aangenomen wetgeving om verschillen en/of discriminatie te vermijden als gevolg van ongelijke personele of technische middelen.
- systematisch overleg, waarbij rekening wordt gehouden met en respect wordt getoond voor de meningen van vrijwilligersorganisaties die met en voor mensen met beperkingen werken.
- actief beleid voeren om werkgelegenheid en zelfstandigheid te bevorderen.
- meer gerichte toezicht op en evaluatie van maatregelen waarborgen die mogelijkheden voor mensen met beperkingen vergroten, zoals quota systemen en belasting maatregelen; en beleidsmakers moeten het effectief functioneren van dienstverlening op nationaal, regionaal en lokaal niveau waarborgen.
- de beschikbaarheid waarborgen van uitgebreide informatie over welke wettelijke of beleidsmaatregel voor werkgevers dan ook.
- het opzetten van lokale netwerken waarborgen om nationaal beleid te implementeren, waarbij alle partners betrokken worden.

Betrokkenheid van de leerling. Respect voor persoonlijke keuzes van leerling

Beleidsmakers moeten:

- de noodzakelijke middelen beschikbaar stellen (tijd en geld) aan de scholen om het werk samen met de leerling en zijn/haar familie uit te kunnen voeren.
- waarborgen dat middelen effectief aangewend worden om het samenwerkingsdoel te bereiken.

Ontwikkeling van een adequaat individueel onderwijsprogramma

Beleidsmakers moeten:

- scholen voorzien van de noodzakelijke middelen zodat individuele onderwijsprogramma's ontwikkeld kunnen worden. Leerkrachten zouden vooral voldoende tijd en de nodige hulp moeten krijgen om hun taken uit te voeren.
- waarborgen dat een overgangsprogramma in het individuele onderwijsprogramma is opgenomen.
- kwaliteitsnormen opstellen in het kader van individuele onderwijsprogramma's.

³ Zie www.european-agency.org

- zeker maken dat de kwalificaties die leerlingen behalen, in de diploma's vermeld worden en dat elke situatie waarin discriminatie een rol speelt, vermeden wordt.

Directe betrokkenheid en samenwerking van alle betrokken partijen

Beleidsmakers moeten:

- zorgdragen voor het nemen van praktische maatregelen in het kader van samenwerking tussen de diensten als ook waarborgen van een voortzetting van deze samenwerking.
- aan de diensten duidelijke verantwoordelijkheden toewijzen met het doel effectieve coördinatie te waarborgen.
- de coördinatie en de toewijzing van verantwoordelijkheden evalueren met het doel welke gewenste verandering dan ook te introduceren.
- zorgen dat alle diensten hun verplichtingen nakomen en deelnemen aan coördinerende taken.
- werkgevers en vakverenigingen motiveren door middel van specifieke maatregelen gericht op rechtstreekse betrokkenheid.
- samenwerking en coördinatie bevorderen tussen alle betrokken departementen op nationaal niveau.

Nauwe relaties tussen school en arbeidsmarkt

Beleidsmakers moeten:

- zeker stellen dat alle jonge mensen te maken krijgen met realistische werkomstandigheden.
- voor alle leerlingen toegang garanderen tot één of andere praktische training, waarbij rekening moet worden gehouden met de verschillende behoeften die ze mogelijk hebben.
- flexibele trainingsmaatregelen organiseren, bijvoorbeeld door een voorbereidingsperiode in te lassen voordat de training gericht op de baan begint.
- bedrijven formeel en informeel stimuleren (bijvoorbeeld door middel van belastingvermindering en sociale erkenning) om werk-leerplaatsen aan te bieden aan jonge mensen.
- de mogelijke wederzijdse voordelen benadrukken en kenbaar maken door de evaluatie van goede transition-voorbeelden.
- werkgevers betrekken bij dit soort initiatieven in samenwerking met arbeidsbureau's in de vorm van voorlichtingscampagnes, werkgeversnetwerken en vakverenigingen.
- de behoefte erkennen aan formele samenwerking tussen onderwijs en arbeidsbureau's.
- middelen beschikbaar stellen voor voortdurende professionalisering van leerkrachten.

De overgang naar een baan is deel van een lang proces

Beleidsmakers moeten:

- alle noodzakelijke maatregelen nemen om een succesvol overgangsproces te waarborgen, waarbij barrières of moeilijkheden herkend en opgelost dienen te worden.
- starre onderwijsprocedures voorkomen (bijvoorbeeld op het gebied van diagnostiek).
- samenwerking tussen en binnen diensten vergemakkelijken en zich bewust zijn van de tijd die door actoren in het veld besteed wordt aan samenwerkings- en coördinatietaken.
- overgangsplannen vroeg genoeg ontwikkelen en inpassen in de schoolcarrière van de leerling en niet pas op het moment dat de leerling niet meer leerplichtig is.
- de noodzaak erkennen dat er één specifieke professional moet zijn die als een belangenbehartiger of raadgever optreedt en als steunpunt dient voor de leerling in het overgangsproces.

Actoren in het veld, beleidsmakers en afgevaardigden van werkgevers en vakverenigingen die bij dit project betrokken waren, zijn tot de conclusie gekomen dat implementatie van de voorgestelde aanbevelingen het overgangsproces ongetwijfeld zou verbeteren en de problemen zou verkleinen die de leerlingen momenteel tegenkomen bij het verlaten van school en waarmee ze geconfronteerd worden bij het vinden van een vaste baan.

Verdere informatie

Meer toelichting over specifieke informatie aangaande situaties in bepaalde landen en/of bepaalde interessegebieden, kan gevonden worden in de online Transition Database op de European Agency website:

<http://www.europeanagency.org/transit/index.thml>

Meer informatie over het Transition project (inclusief kopieën van het project in 13 talen) en het werk van de European Agency in het algemeen is beschikbaar bij:

The European Agency for Development in Special Needs Education

Secretariat

Østre Stationsvej 33

DK – 5000 Odense C Denmark

Tel: +45 64 41 00 20

secretariat@european-agency.org

Brussels Office

Avenue Palmerston 3, B-1000 Brussel, België

Tel: +32 2 280 33 59 Fax: +32 2 280 17 88

E-mail: brussels.office@european-agency.org

Web: www.european-agency.org